

Görög Demeter szőlészeti munkássága

Zvara Edina

Görög Demeter (1760–1833) neve hallatán legtöbbünknek feltehetően az a Bécsben élő magyar jut eszünkben, aki a felvilágosodás korának egyik legsikeresebb hírlapját, a *Magyar Hírmondót* szerkesztette.¹ Kiváló nevelőként is ismert, hiszen mind magyar családok, mind pedig maga a Habsburg család is alkalmazta. Neveltjei közül kiemelkedik Esterházy Pál Antal (1786–1866), a későbbi diplomata, s a Batthyány-kormány egyik minisztere; valamint Habsburg Ferenc Károly (1802–1878) főherceg. Továbbá a tudós hazafi nevéhez kapcsolódik több könyv és atlasz kiadása, fiatal tehetségek, kortárs írók, költők, művészek támogatása. Kiváló szervezőképességének és emberismeretének köszönhetően a majdan létrejövő Magyar Tudós Társaság megalakulásában is nagy szerepe volt.² A sokoldalú Görög Demeter talán a szőlőfajták értőjeként s a borászat művelőjeként a legkevesbe ismert a szélesebb közönség előtt, pedig e téren kifejtett tevékenysége is kiemelkedőnek mondható.

Közép-Európa legnagyobb korabeli fajtagyűjteményét a keszthelyi Georgikonban létesítették, Görög Demeter grinzingi gyűjteménye jelentőségében azonban nemigen maradt el tőle.³ Görög és szerkesztőtársai a *Hadi Történetek*, illetve a *Magyar Hírmondó* cikkeiben külön odafigyeltek azon termények megismertetésére – így a szőlő- és bortermelésre is –, amelyeknek hangsúlyos szerepük volt a kereskedelemben. E tevékenység a hazai társadalom és gazdaság modernizálásának folyamatába illeszkedett. A nyugat-európai mintákat követő modernizációs törekvéseket részben a szőlészeti-borászati szakirodalmi tevékenység, részben pedig a gyakorlati munka megindulása tükrözte. Görög Demeter tevékenységét e két tényező együttese jellemezte.⁴

1 A lap 1789-től *Hadi és Más Nevezetes Történetek*, majd 1792-től *Magyar Hírmondó* néven jelent meg, átlagosan 1200–1300 példányszámban. A hírlapról újabban: ANTAL A. 2014, 99–117; ZVARA 2016, 52–72; ANTAL A. 2019, 171–178.

2 A témáról újabban: ANTAL A. 2017, 48–57.

3 CSOMA 1994a, 67–84, 94–95.

4 SIMON A. 2016, 19; SIMON A. 2017, 61; Lásd még: SIMON A. 2016, 229–254; CSOMA 1998, 859–908.

Jó érzékkel ismerte fel, hogy mind a külkereskedelem, mind a borbehozatal növelése érdekében az országnak jobb minőségű borokra van szüksége.⁵ A vöslai és melki vörösbor mintájára „szorgalmazta a hazaiaknál jobb étkezési és borszőlő-fajták, de főleg a közkedvelt francia fajták elterjedését hazánkban és a birodalom szőlőtermelő országaiban”.⁶ Ezen elképzeléséről egy tervezetet is készített II. Ferenc császárnak,⁷ aki elfogadta és támogatta annak megvalósítását. Ezután Görög kérésére kezdtek el begyűjteni idegen országok nemes szőlőfajtaikat. A begyűjtött szőlőfajtákat a „Paradicsomkertben” és Schönbrunnban (azaz a bécsi bástyákon) helyezték el és szaporították. A munkálatok közben felújították a bástyákat, a Paradicsomkertet pedig megszüntették. A gyűjteményt a császár Görögnek adományozta.

Grinzingben lévő birtokának pontos elhelyezkedését Pettenkoffer Sándor magyar királyi gazdasági főtanácsos leírásából ismerjük: „A Cecius-hegy (Kahlenberg) Bécs-től északra Klosterneuburg, illetve Weidling alatt van. Két csúcsának egyike közvetlen a Duna jobb partján emelkedik meredeken, ez a 425 m magas Leopold-hegy. Az ettől nyugatra eső 483 m magas hegynek déli lejtője az a hely, ahol Görög Demeter szőleje volt. Szőlejének felső végén volt nyári lakóháza és szabad udvara, egy régi toronnyal. A hegy tetején volt a II. József császár által eltörölt kamaldolú [!] szerzetesrend monostora. A szőlőtől kelet felé Grinzing és Nussdorf községek.”⁸

A grinzingi ültetvény „tündöklése tulajdonosának elhunytával leáldozott”.⁹ A kortársak és a későbbi szakírók leírásaiból tudjuk, hogy az milyen jelentős szerepet játszott a hasonló mintakertek fajtaállományának kialakításában, s az összegyűjtött fajták további megőrzésében. A Bécsben élő Johann Baptist Rupprecht (1776–1846) botanikus a Görög-féle szőlőiskola majd minden fajtáját megvette és saját birtokára telepítette át. Mayerffy Ferenc (1776–1845) 675 fajtát számláló vecsési, valamint Schams Ferenc (1780–1839)¹⁰ Buda-sashegyi szőlőiskolájának (ezt később Entz Ferenc igazgatta) megalapozásában is alapvető jelentőségű volt, de közvetve, alig több mint fél évszázad múltán Mathiász János (1838–1921) gyűjteményalapítása előtt is példaként szolgálhatott.¹¹

5 CSOMA 1994, 97.

6 CSOMA 1994, 97.

7 II. Ferenc néven német-római császár (1792–1806), illetve I. Ferencként osztrák császár (1804–1835) és magyar király (1792–1835).

8 PETTENKOFFER 1930, 90.

9 SIMON A. 2016, 206.

10 Görög szőlőgyűjteményéről két művében is ír: SCHAMS 1832–1833.; SCHAMS 1835. – SIMON A. 2017, 65.

11 SIMON A. 2016, 206; SIMON A. 2017, 66–67.

HA M. 65612
~~3338~~

HADI
ÉS MÁS NEVEZETES
TÖRTÉNETEK.

ELSŐ SZAKASZ.

3268

BÉTSBEN
1789.

Hadi és Más Nevezetes Történetek

„Azon sokféle Szőlő-fajoknak Lajstroma”

Görög Demeter gyakorlati tevékenységét kiegészítve állította össze szőlészeti munkáját, amely Bécsben, 1829-ben jelent meg.¹² Lajstroma két részből áll: az első részben felsorolja a válogatott, asztalra és tartani való szőlőfajokat származási helyeik szerint csoportosítva (magyar, osztrák, spanyol, francia, német, olasz, dalmát, görög fajták); a második részben a bornak valókkal foglalkozik.¹³ Görög leginkább a magyar, de az európai, az afrikai és a kisázsiai szőlőfajtákat is ismerteti, összesen 498-at – ennél azonban majdnem ötször ennyit gyűjtött össze (két és félezer fajtát említ).

Betegsége akadályozta meg abban, hogy befejezze munkáját, amiről a *Lajstromban* is beszámol: „Nagyon sajnálja ezen Lajstromnak Szerzője, hogy folytatásával elkésződött. Ezt egyedül beteges állapotának méltóztassanak tulajdonítani. – Hogy netalán változó egészsége ezentúl is akadályt tegyen elkezdett munkájának végrehajtásában, könnyebbülésének idejét nem a külső Országi szőlőknek s boroknak leírására fordította, melynek most kellett volna következnie, hanem a Magyar-, Horvát-, Tót- s Erdélyországi válogatott szőlőfajokat és borokat szedte rendbe, hogy ezek mennél hamarabb megjelenhessenek nyomtatásban. Ha a Jó Isten életének kedvez, elkészíti az Ausztriai Monarchiához tartozó Tartományok szőlőinek s borainak, valamint a külső Országi szőlőknek s boroknak még hátralévő Lajstromát is. Sietünk tehát a Hazában elterjedt nagy hasznú plántának és a gyümölcséből kisajtolt boroknak bővebb megismerésével és azon Helységek és Hegyeknek az ABC rende szerint kinyomtatásával, amelyeknek neveikről el vannak nevezve a különféle borok.”¹⁴

A szőlőfajták összegyűjtése nem egyszerűen költséges vállalkozás volt, hanem rengeteg türelmet és szervezést is igényelt, különösen a távoli országokból, földrészekről érkezők esetében igaz ez. Könyvében ezzel kapcsolatban néhány kalandos történetet is olvashatunk, íme az egyik: „Az Astából való szőlőfajokkal rakott 15 ládáinkat már hozta a hajó Siriából és a Smyrnai partok felől, mikor véletlenül megtámadták azt a tengeri rablók, s elfoglalták Februárius vége felé 1817-ben. Nagy bajjal, ha mi később is, kiszabadult ugyan a hajó, s vele a szőlőtövek és vesszők is, de megrongálva csak Június felé érkeztek Triestbe, ahol, mivel pestises helyről jöttek, tisztulás végett ismét letartóztatták, úgyhogy csak Július közepe után juthattunk hozzájuk. Ami életben maradt, tüstént elültettük, s azóta ápolgattuk.”¹⁵

Görög Demeter szőlő, illetve bor ismertetői sok esetben nemcsak száraz tájékoztatók, hanem színes, olvasmányos leírások, tele művelődéstörténeti adalékkal. Ahogy a *Magyar Hírmondó* hasábjain, ez esetben is ott látjuk a nevelőt, a tanítani akaró kiváló pedagógust. Kiviláglik olvasottsága, széles körű nyelvismerete és tájékozottsága. Természetesen sokat és szívesen ír a tokaji borról: „A Hazai borok között örömost a Tokajinak adjuk az elsőséget, minekutána a Spanyolok és a Frantziák is,

12 GÖRÖG D. 1829. – Görög könyveinél: ZVARA 2016, 433. Nr. 790.

13 PETTENKOFFER 1930, 90. A szőlőlajstrom területi és szám szerinti megoszlásáról: SURÁNYI B. 1988, 20.

14 GÖRÖG D. 1829, 79.

15 GÖRÖG D. 1829, 38–39.

kik a magokét az égig magasztalják, a Tokajiról csakugyan megváltják azt, hogy hozzá fogható nincs más a világon. És természetesen egy hosszú lábjegyzetben leírja, hogy pontosan hol fekszik Tokaj, mit nevezünk Tokaji, vagy Hegyaljai bornak.¹⁶

De ötleteket, feladatokat is sugall: „Közhaszonra való dolgot követne el kétségkívül az a Hazafi, aki az Erdélyi vagy Magyar Országi Örmény kereskedőket reá venné, hogy az előtők esméretes úton-módon meghozatná Persiából a legjobb szőlőfajokat, úgymint: Ispahán fővárosának, vidékeiről a Kismis (Kichmich vagy Kischmisch), Risbaba (Rischbaba), Askeri (Aschkeri) és mindenekfelett a nagy fejér és nagy veres Damascus (Damas) szőlőket, melyeknek fürtje legalább is 12, 15 fontot nyom. Ezen utolsóból készül ama híres Sírász (Schirász) nevű bor, amely nemcsak Persiában, hanem egész napkeleten leghíresebb. Lehetne még ezeken kívül más akár asztralra, akár bornak való jó fajtákat is hozatni.”¹⁷

Surányi Béla meglátása szerint Görög *Lajstrom*ának elsődleges érdeme, hogy „betekintést nyerhetünk a magyar szőlőművelés reformkori helyzetébe. Számos művelési, borkészítési eljárás titkára derül fény, melyeknek jó része már hagyománnyá nemesült. A szerző munkája kiadásával segítséget kívánt nyújtani a szőlőművelők hazai táborának, ami egyúttal hazája gyarapodását is szolgálta. Mezőgazdasági nyelvünket sok értékes nyelvészeti adattal is bővítette, számba véve az egyes szőlőfajták elnevezéseit, szinonim változatait, sőt, a borászat sajátos, manapság már kevesek által ismert kifejezéseit.”¹⁸ Ugyanakkor mivel a szerző mégsem tekinthető igazi szakembernek, nem tud eligazítást adni a fajták bőségében, az egyes borvidékek bemutatásánál, a fajták megítélésében sok az aránytalanság, valamint logikai következetlenségek is megfigyelhetők. Mindezek ellenére a mű a reformkor szellemében íródott, „s a nemzet gyarapodását hivatott szolgálni”.¹⁹

Görög Demeter szőlészeti munkássága nemcsak Magyarországon, hanem birodalom-szerte ismert és elismert volt. A császári tanácsos grinzingi gyűjteményéről és ottani tevékenységéről rendszeresen beszámoltak az osztrák szaklapok, s halála után is emlegették azt²⁰ – ez utóbbiak egy része Görög egykori birtokának eladását hirdetik, mint híres szőlőültetvényt.²¹ Az *Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen* hasábjain a neves Franz Ritter von Heintl (1769–1839) szólt elismerően Görög

16 GÖRÖG D. 1829, 41–42.

17 GÖRÖG D. 1829, 40.

18 SURÁNYI B. 1988, 26.

19 SURÁNYI B. 1988, 26; SIMON A. 2017, 71.

20 *Wiener Zeitung*, 1822. Nr. 4. Samstag, den 5. Januar, 15; *Grätzer Zeitung*, 1822. Nr. 3. Samstag, den 5. Jänner, [6]; *Der Wanderer*, 1833. Nr. 128. Mittwoch, den 8. Mai, [2]; *Giornale della Provincia di Bergamo*, 1840. No. 83. Venerdì, 16. Ottobre, [2]; *Grätzer Zeitung*, 1843. Nr. 128. Samstag, den 12. August, 426; *Fremden-Blatt*, 1865. Nr. 217. Dienstag, 8. August, [9]; *Neue Frei Presse*, 1865. Nr. 391. Samstag, den 30. September [1].

21 *Wiener Zeitung*, 1834. Nr. 212. Montag, den 15. September, 240; 1834. Nr. 216. Freytag, den 19. September, 255; 1834. Nr. 237. Dienstag, den 14. October, 380; 1834. Nr. 239. Donnerstag, den 16. October, 389; 1834. Nr. 240. Freytag, den 17. October, 395; 1834. Nr. 241. Samstag, den 18. October, 400; 1834. Nr. 244. Mittwoch, den 22. October, 417.

szőlőiről, amelyet „ritka szakértelemmel és szűnni nem akaró buzgalommal hozott létre”.²² Heintl volt az, aki 1817-ben arra bízta a Habsburg Birodalom szakembereit, hogy létesítsenek fajtaazonosító gyűjteményeket. A cikk megjelenése előtt, 1821-ben Heintl már értékelte Görög fajtagyűjtő tevékenységét. Csoma Zsigmond szerint ez ösztönözte a tudós hazafit sajátja megalapítására,²³ ami annyira jól sikerült, hogy a szakember tanulmányaiban többször is a jelentősebbek között említette. Az *Allgemeine deutsche Garten-Zeitung*²⁴ és a brünni Morva-Sziléziai Mezőgazdasági Társaság értesítője is emlegeti Görög szőlőjét,²⁵ ez utóbbi elismerése jeléül tagjává is választotta.

Görög *Lajstrom*ában nemcsak saját tapasztalatait, ismereteit foglalja össze, hanem a külföldi szakirodalmat is idézi: különösen a német, az osztrák és a francia szakírókat ismeri, de a hivatkozott szerzők között van spanyol, angol (ezen szerzők műveit francia vagy német fordításban olvasta), valamint magyar is.²⁶

Habár Görög Demeter műve csonka maradt, és nem tekinthető modern értelemben tudományos szakkönyvnek, mégis nagy jelentőségű munka: szőlészeti, nyelvészeti, gazdaságtörténeti és néprajzi forrás.²⁷ A reformkor művelődéstörténeti és könyvészeti alkotása, írott kulturális értékeink egyik megbecsülendő darabja.

Görög művének hasonló kiadásakor derült ki, hogy az hibás oldalakkal is könyvárusi forgalomba bocsátották. Ezt már maga a szerző is észrevette, ezért a még nem kötött példányokban kicseréltette a hibás lapokat. Mostani hasonló kiadásunk a javított oldalakat is tartalmazza, de közöltük a kicserélt oldalak képét is a 118–119. oldalakon.

22 Franz Ritter von HEINTL, Die Rebschulen zu Nexing und Würnitz, *Oest Grätzer Zeitung*, 1822. Nr. 3. Samstag den 5. Jänner, [5–6]. Uez: Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen, 1822. Februar, Nr. 10. 73–74.: „Herr Hofrath von Görög besitzt in seinem Freyhofe zu Grinzing, umweit Wien, eine ausgedehnte und zahlreiche Sammlung von Reben aus den berühmtesten Weingebirgen der österreichischen Monarchie und aus dem Auslande, insbesondere aus Frankreich, Italien und aus den Gegenden vom Rhein, die er mit seltener Sachkenntniß und rastlosen Eifer zusammengebracht hat.”

23 CSOMA 1994, 95–96.

24 *Allgemeine deutsche Garten-Zeitung*, 1825. Nr. 5. 29. Jänner, 37: „Einige pomologische Ansichten: Der k. k. Hofrath Herr von Görög in Wien sammelte gegen 600 Rebenorten aus allen Theilen der österreichischen Monarchie, um selbe zu prüfen und ihre Benennungen festzustellen.

25 *Mittheilungen der k. k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*, 1821. Nr. 19. November, 149: „Glücklicher war der Ausschluß bei seinen anderweitigen Bewerbungen. Durch die Güte des k. k. Hofraths, H. v. Görög in Wien, erhielt er aus den, unter dessen Direktion stehenden und mit fast allen in- und ausländischen Reben ausgestatteten Weinschulen 45 Sorten ungarischer Weinstöcke, wodurch die auf dem Franzenberge befindliche Sammlung der Reben aus diesem Königreiche die willkommene Ergänzung erhielt.”

26 Görög Demeter könyvtáráról: ZVARA 2014, 374–381; ZVARA 2016, 99–168; ZVARA 2020, 141–169.

27 SIMON A. 2016, 209.

Rövidítve idézett szakirodalom

Antal A. 2014

Antal Alexandra, *A bécsi Magyar Hírmondó (1789–1803) szerkesztői hálózata*, Irodalomtörténeti Közlemények, 118(2014), 99–117.

Antal A. 2017

Antal Alexandra, *A bécsi magyar tudós társaság kapcsolatrendszerének működése a nemzetépítés szolgálatában*, in Szilágyi–Bollók, szerk., *Nemzet és tudomány*, 2017, 48–57.

Antal A. 2019

Antal Alexandra, *A siker aspektusa a bécsi Magyar Hírmondóban*, in Bódi–Bodrogi, szerk., *„Közöttünk a Mester”*, 2019, 171–178.

Bódi–Bodrogi, szerk., *„Közöttünk a Mester”*, 2019

„Közöttünk a Mester”, Tanítványi köszöntőkötet a 60 éves Debreczeni Attila tiszteletére, szerk. Bódi Katalin, Bodrogi Ferenc Máté, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019

Csoma 1994a

Csoma Zsigmond, *Szőlészeti, borászati hagyományok, a megújulás és a közösség kötelékében*, in Csoma 1994, 67–84, 94–95.

Csoma 1994

Csoma Zsigmond, *Kapcsolatok, hatások, konfliktusok Dunántúl és Európa között a 17. század végétől a 20. század elejéig*, Debrecen, DE, 1994 (Centrál-Európa Alapítványi Könyvek, 3.)

Csoma 1998

Csoma Zsigmond, *A szőlészeti-borászati szakirodalom kialakulása Magyarországon (18–19. század)*, Századok, 132(1998), 859–908.

Dóbké, szerk., *Könyvek...*, 2020

Könyvek magántulajdonban 1770–1820, szerk. Dóbké Ágnes, Budapest, reciti, 2020 (Reciti konferenciakötetek, 6.)

Görög D. 1829

Görög Demeter, *Azon sokféle Szőlő-fajoknak Lajstroma, amelyeket egy érdemes Hazánkfia Európának majd minden nevezetesebb Szőlő-hegyeiről s kertjeiből meghozott, és a Grintzingi Szőleiben, Bétshez egy órányira, a Cecius hegynek (Kahlenberg) meleg oldalán, 1819 s a következő esztendőkkben elültetett*, A Bécsi Magyar Újság mellé toldalékul, Bécsben, 1829.

Jakab–Vajda, szerk., *Érték és közösség*, 2016

Érték és közösség, A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben, szerk. Jakab Albert Zsolt–Vajda András, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2016.

Jakab–Vajda, szerk., *Örökség, archívum...*, 2017

Örökség, archívum és reprezentáció, szerk. JAKAB Albert Zsolt–Vajda András, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2017.

Pettenkoffer 1930

Pettenkoffer Sándor, *Görög Demeter, A hires magyar ampelografus*, Borászati Lapok, 62(1930). március 15., 90–91.

Schams 1832–1833

Franz Schams, *Ungarns Weinbau in seinem ganzen Umfange, oder vollständige Beschreibung sämtlicher berühmten Weingebirge des ungarischen Reichs in statistisch-topographisch-naturhistorischer und ökonomischer Hinsicht I–II*, Pest, Verlag von Otto Wigand, 1832–1833.

Schams 1835

Franz Schams, *Vollständige Beschreibung sämtlicher berühmten Weingebirge in Oesterreich, Mähren und Böhmen in statistisch-topographisch-naturhistorischer und ökonomischer Hinsicht*, Pest, Kilian, 1835.

Simon A. 2016a

Simon András, *Újabb források és értelmezési lehetőségek a szőlő- és borkultúra történeti-néprajzi kutatásában*, in Jakab–Vajda, szerk., *Érték és közösség*, 2016, 229–254.

Simon A. 2016

Simon András, *Görög Demeter gyakorlati és szakírói munkássága a magyar szőlőkultúra megújításáért*, *Ethnographia*, 128(2016), 3–21.

Simon A. 2017

Simon András, *Görög Demeter gyűjtő és rendszerező munkája a szőlőfajták tekintetében a 19. század első feléből*, in Jakab–Vajda, szerk., *Örökség, archívum...*, 2017, 56–69.

Surányi B. 1988

Surányi Béla, *Egy reformkori szőlősgazda: Görög Demeter, A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*, 15(1988), 13–29.

Szilágyi–Bollók, szerk., *Nemzet és tudomány*, 2017

Nemzet és tudomány Magyarországon a 19. században, szerk. Szilágyi Adrienn, Bollók Ádám, Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2017.

Zvara 2014

Zvara Edina, *Esterházy Miklós (1765–1833) herceg, a magyar művelődés támogatója*, *Magyar Könyvszemle*, 130(2014), 374–381.

Zvara 2016

Zvara Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben: Görög Demeter és könyvtára*, Budapest, Gondolat, OSZK, 2016 (Nemzeti Téka).

Zvara 2020

Zvara Edina, *Görög Demeter könyvtárának kéziratái, Bárány Péter, Batsányi János, Kis János, Révai Miklós, Trenk Frigyes és Versegly Ferenc írásai*, in Dóbék, szerk., *Magánkönyvtárak...*, 2020, 141–169.